

De Vlaamse Broeders van Limburg (1)

Flor VAN VINCKENROYE

I. Mocizaam begin

Er is bij mijn weten geen archief bewaard van het letterkundig genootschap „De Vlaemsche Broeders van Limburg” dat in 1858 werd opgericht. De enige bron voor de geschiedenis van zijn ontstaan en evolutie is in feite de Limburgse pers van die tijd, met name en haast uitsluitend *De Onafhankelyke*¹, bij zover dat deze krant echt de spreekbuis was van het genootschap. De aanvanke-lijke eigenaar en uitgever van *De Onafhankelyke*, P.F. Milis², en ook zijn opvolger H.J. Ceysens³ waren trouwens mede-stichters en leden van het genootschap. In welk nummer onze citaten in de voormelde krant verschenen, wordt aangeduid met de verkorte datum, voorafgegaan door de letter O.

Veel oppositie in de andersgezinde pers hebben de Vlaamse Broeders niet ondervonden. De Hasseltse liberalen behoorden toen grotelijks tot de ambtenarij of tot de handeldrijvende middenstand voor wie „zaken doen” wel hoofdzaak zal geweest zijn. De Franstalige Limburgse pers⁴ was op dat ogenblik in het algemeen katholiek, had de stilzwijgende steun van de clerus, en interesseerde zich vermoedelijk weinig of niet voor wat in een beperkte kring aan Vlaamse zijde werd gedacht en gedaan, al zijn er zeker lokale spanningen geweest. Wel ondervond het genootschap weerstand van het katholieke Sint-Truidense blad *De Hoop* (1859-1862), zoals verder zal blijken.

Het idee tot oprichting in Hasselt van een taal- en letterkundig genootschap, zoals er sedert geruime tijd vele in Zuid-Nederland bestonden, werd voor het eerst gepropageerd door David Traets (1813-1895)⁵. In dichtvorm schrijft

1. De volledige titel was *De Onafhankelyke der Provincie Limburg*. Deze krant verscheen tweemaal per week en voerde als motto: „Godsdienst-Vaderland-Moedertael”. Het blad bestond van 1850 tot 1914.

2. Geboren te Sint-Truiden in 1801, gestorven te Hasselt in 1865. Was oprichter, eigenaar en uitgever van o.m. *De Onafhankelyke* (1850-1855). Zie F. VAN VINCKENROYE over P.F. Milis in het *Nat. Biogr. Wdb.*, 12, Brussel 1987, kol. 559-561.

3. Was na Milis eigenaar en uitgever van *De Onafhankelyke* (1855-1866). Hij werd in Beringen geboren op 15 februari 1825 en stierf te Hasselt op 29 oktober 1866. Hij werd opgevolgd door zijn broer Michiel Ceysens (1833-1927).

4. De voornaamste Franstalige bladen in Limburg waren in die tijd: *Le Constitutionnel du Limbourg Belge*. *Le Courier du Limbourg*. *La Vedette du Limbourg*.

5. Zie F. VAN VINCKENROYE over *David Traets* in *Het Oude Land van Loon*, 38, 1983, pp. 303-323 en in het *Nat. Biogr. Wdb.* 11, Brussel 1985, kol. 763-767.

hij in *De O.* van 29 januari 1854 onder de titel *Oproep aen de vrienden van Vlaemschen geest en tael* het volgende:

Laet ons een gezelschap stichten
Dat voor vlaemsche waerde waekt
Waer het vlaemsche schoon mag lichten,
Waer men 't flauw uitheemsche slaekt!

Dit is de eerste van negen strofen waaruit zijn gedicht bestaat, dat Traets als een lied bedoelde, want op elk der strofen moest dit refrein volgen:

Broedren! laet ons samen streven!
Geven wy elkaer de hand!
Laet ons voor de vriendschap leven
En voor de eer van 't Vaderland!

Wanneer ongeveer een jaar later, op 18 januari 1855, *De Onafbankelyke* het maandschrift *Hekel en Luim*⁶ aankondigt, dat eveneens duidelijk onder impuls van Traets zou verschijnen, wordt daarbij in voetnoot vermeld: „Wy zyn voornemens in de loop dezès jaers te Hasselt een Vlaemsch genootschap tot stand te brengen, waervoor wy binnen kort een oproep zullen doen”⁷. Deze oproep liet echter op zich wachten. Traets zou immers wegens zijn vlaamsgezindheid en spot met de Franssprekende Hasseltse bourgeoisie moeilijkheden ondervinden. Als ambtenaar in openbare dienst werd hij het slachtoffer van intimidatie. Hem werd om zo te zeggen publicatieverbod opgelegd, zodat zijn plan voorlopig niet gerealiseerd werd. Intussen smeulde toch steeds het idee van een op te richten genootschap en het plan dook af en toe weer op, zoals gebeurde op 12 oktober 1856, toen onder de titel *De stad Hasselt* een ongepubliceerd artikel in *De Onafbankelyke* verscheen⁸. Ik licht hieruit de volgende tekst: „Thands is het zoo ver gekomen dat er, waerschyndyk, *geene tien* Hasselaren meer zyn, die hunne Moedertael nog behoordyk schryven kunnen! Het vlaemsch onderwys is er onbeduidend, *een enkel onderwyzer voor alle klassen van het Atheneum*, dat is alles; ook kunnen de schoolkinderen van tien of twaelf jaren, in de geringste onzer Kempische dorpen onderwezen, meestal, onze geleerdste Hasselaren en bureelmannen op de vingers kloppen, voor wat het vlaemsch betreft. Die toestand is hoogst bedroevend, vooral wien nog vlaemsch gevoel heeft, en moet onverwyld krachtdadig worden te keer gegaen.

6. Zie over „Hekel en Luim” mijn in noot 5 genoemde bijdragen en mijn artikels *Omtrent „Hekel en Luim”*, in: *Gezelliana*, 9, 1978, pp. 31-34 evenals *Hekel en Luim en Gezelle*, in: *Limburg*, 64, 1987, pp. 91-96.

7. Vermoedelijk zou *Hekel en Luim* dan als spreekbuis gediend hebben voor het op te richten genootschap.

8. Op grond van woordgebruik en de vrij scherpe, soms bitsige toon van dit artikel zou het eveneens werk van Traets kunnen zijn.

Maer wat zyn daertoe de middelen? De studie der Moedertael, het lezen van goede vlaemsche letterkundige werken, met verachting voor den verderfelyken pimpelgeest van het zuiden zouden het kwaed, zoo niet kunnen afweren, ten minsten krachtadig helpen bestryden. *De oprichting van een goed Vlaemsch Genootschap in onze muren, met een woord, zou het beste middel wezen*⁹. Godsdienst en zeden zouden er veel by winnen; en ware, ongekunstelde, natuerlyke en schuldelooze vermaken, het vlaemsch karakter, zoo natuerlyk eigen, zouden terug keeren, in plaets van dat verfranscht, dom naäpend gekunsteld *distingué en parasollend*, en zich zooveel mogelyk opstryvend en pressend, dat het hoogst belachelyk is''.

De schryver van dit artikel ziet evenwel voor de oprichting van een taal- en letterkundig genootschap de toestand niet zo rooskleurig in: „bestaen er tegenwoordig in Hasselt nog genoegzame grondstoffen om tot een dadelyk krachting werkend Vlaemsch Genootschap te komen? Eilae! wy gelooven het niet; en wy denken dat het onnoodig zoude wezen te beproeven zoo iets eenslags tot stand te brengen. Maer moet men daerom den moed opgeven? Ook niet''.

Om een zakelyk begin te maken en tot een haalbare oplossing te komen, stelt de schryver de volgende werkwijze voor: „Er is eenen gemakkelyken, eenvoudigen, maer onregtstreeschen middel, om meer langzaam, maer toch ook zeker tot hetzelfde doel te komen, te weten: dat degenen die zich genegen voelen om goede vlaemsche boeken te lezen, en om zich van de strekking en het doel der vlaemsche beweging eenigszins rekenschap te geven, zich eene opoffering, van *vyf franken's* jaers, getroosten, en die gelden vergaderen om tot aankoop van vlaemsche boeken te dienen. De met het gemeene fonds aengekotte boeken zullen, beurtelings, aen al de medewerkers ter lezing gegeven, en, later, onder hen verdeeld worden, zoo dat ieder van hun voor eene som van vijf franken boeken zal bekomen''.

De tekst verzoekt verder degenen die dit voorstel willen steunen „zich op het bureel van ons blad te doen kennen. Zodra het getal deelnemers genoegzaam groot zal wezen, zullen zy tot eene algemeene vergadering geroepen worden, om de persoonen, met het inzamelen der gelden, den aankoop der boeken en de bewaring der bibliotheek gelast, te benoemen''.

Hoewel het genootschapsidee hiermee gereduceerd wordt tot de oprichting van een soort „leesgezelschap'', duikt bij het einde van dit artikel de gedachte aan een ruimere actie toch weer op. De schryver, hoewel overtuigd dat met een bescheiden plan moet begonnen worden, raakt uiteindelijk in geestdrift en voorziet dat Hasselt dan weldra zal „gelyk andere steden en gemeentens, een bloeiend *Vlaemsch Genootschap* bezitten; de *Vlaemsche Geest* zal ook spoedig hier zyne verlore kracht terug bekomen. En, dan zal men weldra wat anders zien. Dus: *Spoed, Moed en Gloed, Eendragt maekt magt*''.

9. Cursivering van mij.

Een belangrijk artikel, ondertekend met de initialen *J.D.*¹⁰ in *De O.* van 19 april 1857 bespreekt hoe een „maetschappy van vlaemsche letterminnaers” zou moeten georganiseerd worden. De actie van individuen, of zelfs van gespreide groepen, moet gecoördineerd en gebundeld worden: „Nu werkt elk in het byzonder, en men ontmoedigt zich te gemakkelijk. Men vindt weinig liefhebbers onzer schoone tael, en de weinigen, die er zyn, zien elkander zelden of nooit. Zoo blyft de taelstudie kwynend en doet geen voortgank. De sociëteiten van het vlaemsch zyn ongekend, om zoo te zeggen, en brengen wel is waer by om den lust voor de Moedertael op te wekken, doch de kring derzelve is te zeer beperkt. Er moet eene algemeene werking plaets hebben de heele provincie door¹¹. Kempnaer en Haspengauwer moeten elkaer zien, hooren en spreken; er moet een vereenigingspunt bestaen, waer alle ware vrienden van nederduitsche letterkunde zich ontmoeten, en middelen beramen ten bloei en voortgank der moederspraek”.

Volgens hetzelfde artikel hebben „verscheide taelminnaers” het besluit getroffen de volgende maend (mei 1857) een vergadering te houden. Alle geïnteresseerden worden uitgenodigd en verzocht voor 10 mei hun naam op te geven bij het voorlopig comité op het adres: *J.D., Bureau van De Onafhanke-lyke, te Hasselt*. Er wordt meteen gevraagd een voorkeur mee te delen waar de stichtingsvergadering liefst zou plaats hebben en suggesties te doen om een reglement te ontwerpen. Volgens de steller van het artikel zou de eerste vergadering best in het centrum van Limburg, in Hasselt, gehouden worden. Later kunnen er bijeenkomsten in Sint-Truiden georganiseerd worden: daer telt men meer vlaemsche letterkundigen en men is er by de leden van het vlaemsch genootschap *Utile-Dulci*, dat reeds zooveel nut gesticht heeft”. De provinciale bijeenkomsten van het centraal comité zouden bijvoorbeeld om de drie maanden kunnen gehouden worden. Elk lid (van het centraal comité) zou in zijn kanton of grotere gemeente bovendien een afzonderlijk genootschap oprichten dat liefst maandelijks vergadert.

In een nota die volgt op dit artikel verklaart de redactie van *De O.* dat zij een overtuigd aandeel neemt in het initiatief. De leuze van de krant is immers „Godsdienst-Vaderland-Moedertael” en deze drie begrippen zijn innig verbonden met het project waarover de redactie verder belooft alles te zullen meedelen „wat men ons des aengaende zal willen toezenden”.

Zoals in de voormelde bijdrage „Onze Stad” al tot uiting kwam, lijken echter ook nu de omstandigheden niet erg gunstig voor een dergelijke vereniging.

10. Achter de initialen *J.d.* gaat J.B. De Grove schuil. Hij was in die tijd pastoor in Halen. Zie F. VAN VINCKENROYE in *Het Oude Land van Loon*, 39, 1984, pp. 187-205 en in het *Nat. Biogr. Wdb.* 11, Brussel 1985, kol. 341-342.

11. Opzet en werking van het genootschap zouden dus veelmeer provinciaal dan plaatselijk beoeld zijn.

Steeds in hetzelfde artikel (O., 19-4-57) wordt gezegd: „De zoogenaemde *Vlaemsche beweging*, die elders in onze vlaemsche provinciën zoo veel voet wint, is, laet het ons regt uit zeggen, in onze provincie nog onbegrepen. Eenige letterkundigen uitgenomen, blyft men voor onze schoone Moedertael onverschillig, yskoud voortsukkelen met een spraek te gebruiken die men niet kent, niet verstaet, noch ook niet verstaen kan, omdat zy strijdt tegen onze eigenaerdigheid, karakter, zeden en gebruiken”. Duidelijk wordt hier het Frans bedoeld.

Een week later, op zondag 26 april 1857, stelt *De O.* met voldoening vast dat de kranten van de hoofdstad en van Vlaanderen de Limburgse „oproep voor eene Vlaemsche-Middenvergadering met byval aenkondigden”. De krant verzoekt evenwel opnieuw „onze lettervrienden zoohaest mogelyk hunne bytreding aen te kondigen; hoe gauwer wy byéén komen kunnen, hoe beter”. Er wordt ook nog eens aangedrongen op suggesties omtrent organisatie en reglement. De oogst had men dan toch groter verwacht en de toetreding verliep lang niet vlot. J.B. De Grove dringt nog eens aan: „Een tiental letterkundigen reeds hebben aen onzen oproep beantwoord en toonen dat de Vlaemsche Beweging by ons ook veld wint; wy twyffelen er niet aen of voor het einde der maend zullen ten minsten een dertigtal echte Vaderlandsche zonen zich aen onzen kring gesloten hebben, om gezamenderhand onze schoone en ryke moedertael van alle onregt en knevelary te wreken. Men zende ons, zonder uitstel, de namen der vlaemsch minnaers en byzonder de gevoelens over het reglement, dat onze zittingen moet regelen”. Deze would-be optimistische klank wordt enige dagen later weer overstemd door een pessimistische uitlating van De Grove: „De vlaemsche zaek vindt weinig voorstanders in onze provincie en daerom ook zyn er velen, die eenen schrik hebben om zich met het comiteit te vervoegeen, dat men voornemens is in ons midden te stichten” (O., 20-5-57). Men wijt de geringe vooruitgang van de Vlaamse Broeders aan het feit dat o.m. de liberalen zich soms probeerden te mengen in de Vlaamse bewustwording die men voor een zuiver idealistische en a-politieke aangelegenheid wilde laten doorgaan. De tegenstelling tussen liberalen en behoudsgezinde katholieken wekte terzake vooral bij de burgerij vaak wantrouwen. De strijd tussen beide strekkingen begon in die jaren stekeliger te worden, zeker wanneer verkiezingen in het vooruitzicht waren.

Het „tiental lettervrienden” die zich al vroeger hadden aangemeld is intussen nog niet gegroeid: „De ééne wacht op den anderen, dat is altoos zoo met goede zaken”, en nochtans „dat wy maer te willen hebben, maer te beginnen, om te gelukken is tevens zeker” (O., 20-5-57).

Gedurende twee maanden blijkt er nu geen nieuws meer te zijn omtrent het Vlaams genootschap. Wanneer *De O.* van 26 juli 1857 eindelijk de oprichting van het genootschap opnieuw ter sprake brengt, heet het dat Antwerpse vrijmetselaars een liberaal aanschijn aan de Vlaamse Beweging hadden willen geven. Deze wending zou bij de Limburgse vlaamsgezinden erg veel kwaad bloed

hebben gezet en de Vlaamse Beweging in diskrediet hebben gebracht: „Alles was op besten voet; men ging eerstdaegs eenen vlaemschen letterkring zien ingerigt worden; velen reeds hadden hunne namen opgegeven of de instelling van een vlaemsch comiteit bygestemd; maer als men het manifest der logie las, en de redevoeringen in de laetste vergadering gehouden te Brussel, dan verloor men den moed, en menig een trok terug, omdat in ons goede Limburg men maer niets gemeens met logiën en klubsen wil hebben; omdat men in geener wyze de werkingen van deze broeinesten van ontevredenheid en godsdiensthaet wil bevoordeeligen; [...] te vergeefs dus wil het *Congrès Libéral* de vlaemsche zaak met de *liberale oppositie* in verband brengen. Het kan ons niets dan de slegsten dienst bewyzen met ons met de logie ten akkoord af te schetsen. Neen, wy zyn aen Vaderland, Godsdienst en Moedertael verkleefd, en wy scheiden geene van deze drie van elkaer af [...] Onze wensch is, dat men met politiek wegblyve, of onze vlaemsche beweging wordt belemmerd in hare heilzame werking; het is de taktiek onzer vyanden” (O.,26-7-57). Een maand later wordt nog eens beklemtoond: „Laet logien en clergie gerust! Zy hebben niets met onze vlaemsche beweging uit te staen” (O.,26-8-57).

Tussendoor verschijnen nog berichten over de Vlaamse Broeders, evenwel zonder veel belang. „Alles was op goeden voet om een vlaemsch gezelschap of eenen letterkundigen kring in Limburg op te rigten; vele weldenkende burgers hadden zich reeds vereenigd en aen onzen oproep beantwoord” (O.,16-9-57). Een partijpolitieke inmenging in een zogenaamd zuiver culturele aangelegenheid kon inderdaad enig negatief resultaat teweegbrengen. Wellicht was de verkiezingsstrijd van eind 1857 niet van aard om een serene sfeer rondom het opzet te handhaven.

Op 12 mei 1858 deelt *De O.* nog steeds mee dat er een tiental aanmeldingen zijn. Men verlangt echter „een twintigtal manschappen” op de eerste vergadering die op 13 juni gepland wordt. Alle voorstellen van de liefhebbers blijven intussen welkom. Een brief aan de uitgever juicht de oprichting van het genootschap toe: „Hopen wy dat het spoedig tot stand kome; en de vlek den Limburger aengewreven zal spoedig uitgewischt worden” (O.,19-5-58). „Wy kunnen zoo niet achterblyven in limburg. Een echte vlaemsche provincie als de onze kan niet langer van eene societeit die zoo noodzakelyk is voor het beoefenen der vlaemsche letterkunde, beroofd blyven” (O.,23-5-58).

Berkenlaan 6
3500 Hasselt